

UDK: 364.06 (497.6 Sanski Most) "1918"
Izvorni naučni rad

SPEKULACIJE SA RASPODJELOM HRANE U SANSKOM MOSTU

Mina Kujović

Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Posljednje godine Prvog svjetskog rata zapamćene su u Bosni i Hercegovini po velikoj nestašici hrane i gladi koja je bila prisutna u selima i gradovima. Životne namirnice su krijumčarene, te su na crno prodavane, a bila je i česta pojava sakrivanja hrane koju je Vlada osiguravala i distribuirala putem Ureda za promet životnim namirnicama. Stanovništvo je umiralo od gladi ili bolesti zbog neuhranjenosti i iscrpljenosti. Prilog se odnosi na nepravilnosti u raspodjeli hrane koje su činili kotarski predstojnik i službenici u Uredu za promet namirnicama u Sanskom Mostu od 3. februara do 1. maja 1918. godine, povezujući se sa trgovcima i bezobzirno spekulirajući životnim namirnicama dok je stanovništvo gladovalo i umiralo od iscrpljenosti.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, Sanski Most, Prvi svjetski rat, Ured za promet životnim namirnicama, glad, spekulacije.

Uvod

ZBIJANJEM PRVOG SVJETSKOG RATA 1914. godine austrougarske vlasti su se suočile sa izraženim problemom snabdijevanja vojske i civilnog stanovništva životnim namirnicama, a naročito žitaricama. Zbog mobilizacije muškog dijela radne snage, osjetno su smanjeni žetveni prinosi u cijeloj Monarhiji, pa tako i u Bosni i Hercegovini. Kako bi se ostvarilo ravnomjerno snabdijevanje civilnog i vojnog stanovništva hranom, vlasti u Bosni i Hercegovini osnovale su određene administrativne urede, zavode i komisije, koji su imali za zadatak

organizirano snabdijevanje i nadzor nad raspodjelom hrane i druge deficitarne robe. Međutim, rad ovih zavoda nije bio koordiniran, a haos i zloupotrebe koje su se javljale u njihovom radu i međusobnoj komunikaciji imale su za posljedicu otežano snabdijevanje stanovništva.

U Bosni i Hercegovini ni u mirnodopskim razdobljima nije bilo dovoljno hrane i žitarica, te je potrošnja bila pokrivena uvozom koji se morao nastaviti i u ratnom periodu ako se željela osigurati minimalna ishrana stanovništva. Kako je uvoz bio znatno smanjen, nestašica žitarica, mlinskih proizvoda, morske soli, ulja, južnog povrća i drugih namirnica vrlo brzo se osjetila na tržištu. Već prvih godina rata strah od gladi pojavio se u selima i gradovima. Rekvizicija koju su uvele vojne vlasti za podmirenje vlastitih potreba i mobilizacija Bosanaca i Hercegovaca u vojne jedinice doveli su do stvaranja nezadovoljstva, te su pružali pogodnu situaciju za razne vrste spekulacija deficitarnim proizvodima. Oskudica hranom bila je izražena tijekom cijelog ratnog perioda, a posebno 1917. i u proljeće 1918. godine.

Iako su vlasti provodile aprovizaciju - racionalnu raspodjelu osnovnim životnim namirnicama (brašnom, kruhom, žitaricama), ostao je problem snabdijevanja ostalim deficitarnim proizvodima, kao što su: morska so, šećer, ulje, riža, krompir, grahorice, kafa, čaj, petrolej i drugi proizvodi. Nestašica osnovnih namirnica omogućila je spekulaciju i crnu burzu skoro u svim bosansko-hercegovačkim naseljima, a broj gladnih ljudi se povećavao, jer ih najveći dio stanovništva nije mogao nabaviti zbog visokih cijena.

Mada daleko od velikih bojišta, u Bosni i Hercegovini su se snažno osjećale posljedice svjetskog rata, prije svega u vidu masovne gladi, naročito 1917. i 1918. godine.

Formiranje Zajedničkog odbora kao koordinacionog centra za pitanje ishrane

Ubrzo nakon izbijanja Prvog svjetskog rata austrougarske vlasti su se suočile sa izraženim problemom snabdijevanja vojske i civilnog stanovništva životnim namirnicama, a naročito žitaricama. Već u julu 1914. godine intenzivirane su vojne pripreme za rat i započela je opća mobilizacija, koja je nastavljena i tokom narednih mjeseci, što je imalo za posljedicu povlačenje muške radne snage iz poljoprivrede i djelimičnog propadanja nepokupljene ljetine. Osim toga, prinosi žitarica, kao i krompira i grahorica, osjetno se smanjio

u odnosu na ranije godine. Ovim problemom bila je obuhvaćena cijela Monarhija, a naročito je bila pogođena ugarska polovina države. Austro-Ugarska monarhija, za razliku od drugih zaraćenih država, nije imala izvanevropskih kolonija, a time ujedno i mogućnost dopremanja agrarnih proizvoda, osim iz kasnije osvojenih područja: Srbije, Crne Gore, Rumunije i Ukrajine. Jedini izlaz iz teške situacije nalazio se u pronalažanju najpovoljnije organizacije u snabdijevanju vojske i civilnog stanovništva životnim namirnicama. Vlasti su potražile rješenje u osnivanju administrativnih ureda, zavoda i komisija pri Ministarstvu unutrašnjih poslova, kao i pri Ministarstvu privrede i trgovine. Ovi su uredi imali zadatak organiziranja snabdijevanja i nadzora distribucije životnim namirnicama na području cijele Monarhije. Međutim, rad ovih ureda nije bio koordiniran, a kaos i zloupotrebe koje su se javljale u njihovom radu i međusobnoj komunikaciji imale su za posljedicu otežano uredno snabdijevanje. Zalaganjem Zajedničkog ministarstva rata, početkom 1917. godine, ustanovljen je Zajednički odbor kao koordinacioni centar za pitanje ishrane. Ovaj Odbor osnivao je urede i kontrolirao njihov rad na nižim instancama vlasti. Slične ustanove i uredi (biroi) osnivani su i u Bosni i Hercegovini pri Zemaljskoj vladi u Sarajevu i u svim ostalim mjestima.

Osnivanje Zavoda za promet životnim namirnicama Zemaljske vlade i kotarskih ureda/biroa za promet namirnicama

Smještanje V i VI austrougarske armije u Okrug Bijeljina onemogućilo je ovo područje, inače žitnicu Bosne. Ratne operacije koje su od početka augusta pa do sredine novembra vođene duž istočne i jugoistočne granice Bosne i Hercegovine dovele su do razaranja i ratnog pustošenja tih krajeva, kao i do organiziranog ili spontanog bijega stanovništva, protjerivanja i prisilne evakuacije od strane vojnih vlasti.¹ Posljedica svih ovih događaja bilo je propadanje poljoprivrednih proizvoda i nestašice hrane. Kako je Bosna i Hercegovina bila prisiljena i ranije uvoziti mnoge agrarne proizvode (žitarice, mlinske proizvode, morsku so, šećer, ulje, južno povrće i sl.) nestašica se ubrzo osjetila na tržištu. Cijene poljoprivrednih artikala vrtoglavo su rasle zbog ratnih prilika, kao i cijene sjemena i gomoljica. Panika je zavládala u selima i gradovima, a реквизиcije, koje su provodile vojne vlasti za vlastite potrebe, kao i sama mobilizacija

¹ Hauptman F. 1987. 204.

Bosanaca i Hercegovaca, izazivale su nezadovoljstvo lokalnog stanovništva. U strahu od nemira, vlasti su nastojale smiriti situaciju stavljajući u promet državne zalihe žitarica i mlinskih proizvoda. Ujedno, da bi ostvarili bolji nadzor nad prodajom prehrambenih artikala i spriječile tržišne spekulacije i šverc, vlasti su od Trgovačko-obrtničke komore u Sarajevu zatražile veću angažiranost tržišnih inspekcija. Međutim, ubrzo se pokazalo da na nivou Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu obim provedenih mjera nije bio dovoljan. Sve poduzete mjere nisu dale očekivane efekte u rješavanju problema u vezi sa ishranom stanovništva. Izraženije pogoršanje situacije u Bosni i Hercegovini nastupilo je krajem 1914. i početkom 1915. godine. Mada se broj izbjeglica u centralnoj Bosni smanjivao, ratna pustošenja i razaranja, kao i vrlo oštra zima, ostavili su značajne posljedice na snabdijevanje civilnog stanovništva. Već 21. februara 1915. godine Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu donijela je Naredbu kojom su određene maksimalne cijene žitu i brašnu,² a 25. februara i Naredbu o prometu brašnom.³ Nekoliko dana kasnije na snagu su stupile dvije naredbe: *Naredba o proizvodnji kruha i peciva*⁴ i *Naredba o zabrani krmljenja žitom i brašnom*.⁵ Zatim je 29. marta 1915. donesen, na nivou Monarhije, *Zakon o prometu žita i mlinskih proizvoda*.⁶ Prema ovom Zakonu, sve zalihe žita i mlinskih proizvoda stavljene su pod zabranu slobodnog raspolaganja vlasnika bez specijalne dozvole vlasti ili od nje određenog ureda, odnosno ove zalihe nisu se smjele prerađivati, trošiti, poklanjati ili prodavati. Zakon je dozvoljavao upotrebu određenih količina zaliha za prehranu, ograničenih 240 grama mlinskih proizvoda ili 300 grama žita na dan,⁷ te prodaju u gradovima, kao i upotrebu određenih količina žita za prehranu konja i za sjetvu. Zakonom je bila predviđena i obavezna međusobna ispomoć seoskog stanovništva

² Ova naredba je izdana na osnovu austrougarskog *Zakona o maksimiranju cijena* od 7. II 1914. pod brojem 32956/IV – *Glasnik*, 21-24.

³ *Naredba o priređivanju i prometu pšeničnog, raženog, ječmenog i kukuruznog brašna za sveopći potrošak* broj 35167/IV – *Glasnik*, 27-30.

⁴ *Glasnik*, 59-61.

⁵ *Naredba Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu o zabrani krmljenja žitom i brašnom* od 10. marta 1915. *Glasnik*, 61.

⁶ *Glasnik*, 81-86.

⁷ To je iznosilo: 7,2 kg mlinskih proizvoda ili 9 kg žita na mjesec dana.

prilikom većih poljskih radova, poznata kao *moba*.⁸ Kako bi se ovaj zakon što striktnije provodio, osnivani su uredi koji su djelovali pri Ministarstvu privrede i trgovine.

Naredbom Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu od 15. aprila 1915. godine broj 63464/IV osnovan je pri Zemaljskoj vladi za Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu - *Ured za promet žitom*.⁹ Mada je Ured bio neposredno podređen Privrednom odjeljenju Zemaljske vlade, uglavnom je djelovao kao samostalna registratura sve do uključivanja u novoosnovanu instituciju *Zavod za promet životnim namirnicama*. Ured za promet bio je zadužen za prikupljanje kod lokalnih vlasti preciznih podataka o količini i kakvoći uroda svih žitarica, o količini zaliha, o njihovom korištenju i pravilnoj raspodjeli, o potrebama pojedinih područja i kotara za žitom i mlinskim proizvodima, te o raspodjeli viškova zaliha i njihovog liferovanja u područja u kojima su vladale velike nestašice. Tom prilikom je Ured bio dužan obavijestiti Bankarski konzorcij u Sarajevu, koji je preuzimao robu, prerađivao je i upućivao u određena područja uz obaveznu novčanu nadoknadu okrugu ili pojedincu od kojih su zalihe uzimane i to na osnovu odredaba *Zakona o maksimiranju cijena*.¹⁰ Nova Naredba o potrošnji žitarica br. 69532/IV izdata je 20. aprila 1915. godine,¹¹ kojom je bilo određeno da se izdaju cijele ili polovične iskaznice koje ograničavaju 240 grama miješanog brašna/griza ili 360 grama kruha po glavi na dan, ako se radi o cijeloj iskaznici. Polovica navedene količine dodjeljivala se za polovičnu iskaznicu. Pravo na cijelu iskaznicu imala su samo ona domaćinstva koja nisu imala nikakve zalihe brašna i žita ili su imala manje od 2 kg po članu.

⁸ Moba je običaj kada se udruži veliki broj ljudi na dobrovoljnoj osnovi prilikom velikih poljoprivrednih radova kao što su: jesenje i proljetno oranje, kosidba, sjetva i žetva, vršidba i omlačivanje žita, komušanje kukuruza i slično.

⁹ Čl. 1 Naredbe je glasio: “*Za obavljanje poslova oko razdjeljivanja raspoložive zalihe žita i mlinskih proizvoda osniva se na temelju čl. 26 Zakona od 29. marta 1915. kojim se uređuje promet žitom i mlinskim proizvodima*, Glasnik, 82.

¹⁰ Glasnik, 86.

¹¹ Naredba Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu o utvrđivanju zvaničnih iskaznica za potrošak hljeba i mliva, čl. 1. Naredbe se odnose na sve gradove, mjesta, tvrđave, industrijska i gradska naselja: “[...]smjeće se od 11. maja 1915 hljeb i mlivo izdavati potrošačima samo na zvaničnu iskaznicu za potrošak hljeba i mliva.” U mlivo su spadali svi mlinski proizvodi od žitarica, tj. brašno (naročito kukuruzno), krupica, ječmena krupa i dr., osim mekinja. Glasnik, 91.

Oni koji su imali zalihe veće od predviđenog zakonskog minimuma dobivali su polovične iskaznice sve do isteka zaliha kada su tek stjecali pravo na cijelu iskaznicu.¹² Ovim naredbama uređena je raspodjela žitarica i kruha, ali je ostao problem drugih deficitarnih proizvoda, a naročito soli, šećera, ulja, riže, krompira, grahorica, kafe, čaja, ocatne kiseline. Spekulacije ovim proizvodima bile su različite vrste i obima, a to je dovelo do nagomilavanja zaliha hrane na jednoj i do pojave gladi na drugoj strani. Zalihe hrane u gradovima stvarali su viši činovnici, trgovci na malo i veliko i industrijalci, a na selima begovi, age i bogatiji seljaci u saradnji sa trgovcima i predstavnicima vlasti, prije svih sa ljudima iz mjesnih ureda za promet namirnicama. Mnogi od njih su trgovali stečenim zalihama mimo zakonskih propisa, odnosno “na crno”.

Tokom 1915. godine, uslijed stalnog ratovanja na istoku, rekvizicije u korist vojske bile su česte, što je dodatno povećavalo nestašicu agrarnih proizvoda kako u selima, tako i u gradovima. Ratni uvjeti nisu dozvoljavali normalne radove na njivama, te se domaća proizvodnja prehrambenih proizvoda dodatno smanjila, a bilo je otežano i neredovno dopremanje hrane iz ostalih dijelova Monarhije. Da bi ujednačila dopremanje i raspodjelu deficitarnih životnih namirnica, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu Naredbom od 3. decembra 1915. (br. 12456/IV) osnovala je *Zavod za promet životnim namirnicama*.¹³ Zavod se sastojao iz više ureda koji su osnivani *ad hoc*, prema potrebama, a sa njim se tokom 1916. godine ujedinio ranije osnovani Ured za promet žitom. Glavni zadatak Zavoda sastojao se u iznalaženju zaliha žita, povrća, stoke za klanje, peradi, jaja i drugih namirnica potrebnih za prehranu civilnog stanovništva, kao i petroleja i goriva (ugljen, ćumur), te u pravilnoj raspodjeli nakon utvrđivanja stvarnih potreba stanovništva. Raspodjela se vršila tako što je nakon utvrđenih viškova pojedinih artikala po kotarima višak otkupljivan i liferovan u ona područja (kotare) gdje su se pojavile veće nestašice. Kada se radilo o nestašici neke namirnice u cijeloj zemlji, Zavod se brinuo da se ona dopremi ili iz Monarhije ili iz novoosvojenih područja po najnižoj mogućoj cijeni, a potom da se raspodijeli na dijelove i to svakom stanovniku podjednako, uvođenjem tzv. potrošačkih kartica - aprovizacijom.¹⁴ Ovim načinom

¹² *Glasnik*, 92 i 93.

¹³ *Glasnik*, 291.

¹⁴ *Isto*.

rada Zavoda trebalo je omogućiti efikasnije i jeftinije snabdijevanje stanovnika životnim namirnicama i svim deficitarnim robama. Međutim, Zavod nije uspio ostvariti Uredbom predviđene zadatke, jer bilo je suviše onih koji su se uključili u švercovanje deficitarnom robom, a naročito hranom. Smrtni slučajevi zbog gladi tokom treće i četvrte godine rata bili su vrlo česta pojava, a Zavod za promet životnim namirnicama i njegovi uredi bili su nemoćni da to spriječe.

Nepravilnosti sa raspodjelama hrane tokom Prvog svjetskog rata bilo je u svim gradovima u Bosni i Hercegovini. Kao primjer može poslužiti Sanski Most, koji je prve tri ratne godine bio grad koji se relativno dobro nosio sa nestašicama i gdje nije bilo umiranja zbog gladi. Ovo se promijenilo u prvoj polovini 1918. godine. Vlada je naredila istragu, koju je obavio službenik kotarskog ureda u Sanskom Mostu i uredno zapisao sve nepravilnosti koje su tamo učinjene tokom tri mjeseca 1918. godine i zbog kojih su brojni Sanjani umrli.

Krijumčarenje hrane u Sanskom Mostu

Sanski Most je bio grad u kojem su se izražene nestašice hrane i druge deficitarne robe desile tek u prvoj polovini 1918. godine. Do tada u ovom mjestu nije zabilježen ni jedan slučaj smrti zbog gladi. Kotarski ured za promet namirnicama postojao je i u Sanskom Mostu, a svojim je radom trebao omogućiti efikasno i jeftino snabdijevanje stanovnika hranom i drugom deficitarnom robom. Međutim, Ured ne samo da nije u tome uspio nego je direktno saradivao sa spekulantom koji su ratne nedaće koristili za vlastito bogaćenje.

Vladi u Sarajevo dolazili su tokom 1918. godine svakodnevno telegrami u kojima gradska uprava, ili sami građani, mole za pomoć zbog velike nestašice hrane u mnogim bosanskohercegovačkim gradovima. Osim molbi za pomoć u hrani i drugim životnim potrebama, u Vladu su svakodnevno pristizale i brojne žalbe u kojima se stanovnici žale na nepravilnosti pri raspodjeli hrane koju su vlasti uspjele osigurati i plasirati putem Ureda za promet životnim namirnicama. Među ovim žalbama naročito su bile učestale pritužbe stanovnika Sanskog Mosta, koji se prethodnih ratnih godina nisu javljali niti žalili.

Kao što je rečeno, najveće nepravilnosti u raspodjeli hrane, kao i u krijumčarenju životnim namirnicama u Sanskom Mostu dešavale su se u prvoj polovini 1918. godine. Tamo su se udružili kotarski predstojnik Otto Deutsch,

jedan službenik u Kotarskom uredu za promet životnim namirnicama, i dva trgovca i sakrivali hranu, pa je onda prodavali tako da su sami određivali cijene, a dobit zadržavali i dijelili. Dok su u Sanskom Mostu stanovnici umirali od gladi, ovu grupu ratnih profitera to nije zanimalo. Nakon mnogobrojnih "vapaja" iz Sanskog Mosta, ali i mnogobrojnih žalbi građana iz drugih gradova, baron Isidor Benko je naredio provođenje istrage o spekuliranju i krijumčarenju hrane. Dr. Korošec, član Ratnog savjeta, bio je zadužen da Savjetu podnese izvještaj o stanju u Sanskom Mostu, koji je, prema mnogobrojnim žalbama, bio među najugroženijim bosanskohercegovačkim gradovima. Dr. Korošec je tražio detaljan izvještaj na temelju provedene istrage, u kojoj je istražitelj trebao utvrditi što se dešavalo sa hranom iz Vladinih pošiljki dostavljenih u Sanski Most i kako je raspodijeljena narodu putem Kotarskog ureda za raspodjelu/aprovizaciju namirnica.

Među izvještajima koje su kotarski službenici dostavljali Vladi u vezi sa raspisom Vlade da se izvidi što se dešava sa hranom koja se putem Ureda za promet namirnicama distribuira stanovništvu, nalazi se i izvještaj voditelja istrage u Kotarskom uredu u Sanskom Mostu. Potpis voditelja istrage je nečitljiv, ali on nakon provedenog postupka, 29. aprila 1918. godine, Vladu u Sarajevu detaljno izvještava o svim spekulacijama koje su urađene u Sanskom Mostu od 3. februara do 29. aprila 1918. godine. Prema tom izvještaju, u Sanskom Mostu su se događaji odvijali na sljedeći način.¹⁵ Na početku izvještaja se konstatira da su gradovi Sanski Most i Ključ bili jedini u Okružnoj oblasti Bihać u kojima sve do 1918. nije bilo smrtnih slučajeva zbog gladi. Međutim, početkom 1918. u kotaru Sanski Most nestašica hrane i velika glad stanovnika postali su glavni problemi. Službenik koji je proveo istragu po naređenju dr. Korošeca, člana Ratnog savjeta, za ovakvo stanje u Kotaru optužuje kotarskog predstojnika Otta Deutscha,¹⁶ koji se povezao sa službenicima iz Ureda za promet hranom i sa nekoliko trgovaca koji su krijumčarenu robu prodavali po znatno višim cijenama i dobit dijelili. Na sve primjedbe i upite istražitelja on je odgovarao da nije ništa sam radio, nego po naređenju voditelja Ureda

¹⁵ ABH, FZMF Pr. BiH 472/1918 – u predmetu su spisi koji se odnose na istragu u periodu od 5. februara do maja 1918. godine.

¹⁶ Istražitelj u izvještaju navodi da je Otto Deutsch bio Jevrej koji je konvertirao u katolika, pa je na taj način stekao veliko povjerenje tamošnjeg katoličkog stanovništva, a naročito mjesnog svećenika, koji je za njega imao samo riječi hvale i poricao je sve pritužbe upućene na njega.

za promet hranom - Vladinog službenika, odnosno po naređenju okružnog predstojnika/upravitelja Müllera. Na upit da li zna da mu stanovništvo umire od gladi te da je u Sanskom Mostu mnogo gladnih, on je odgovorio slijeganjem ramenima i riječima: “Šta ja tu mogu, za to je zadužen okrug Bihać”.¹⁷ Firma *Poljkon* je iz Banje Luke u Sanski Most spremila 2 vagona žita i 1 vagon brašna. Kotarski predstojnik Otto Deutsch je sve to spremio za Prijedor uz ogromnu ličnu dobit. Stanovništvo je saznalo da stiže brašno, pa su se žene i djeca od 3. februara počeli sabirati ispred Kotarskog ureda u očekivanju pošiljke iz Banje Luke. Najglasniji su bili Tomo Davidović i njegova kći Mara, koju su žandari sa još nekoliko žena 5. februara stavili u pritvor “jer su remetile javni red”. Ured za promet hranom u Sanskom Mostu je kupio 160-170 tovljenih svinja po 7,20 kruna po 1 kilogramu žive vage. Dio svinja je prodat firmi *Steinbeis* po 20 kruna za 1 kg žive vage. Stanovništvo je ovo meso plaćalo 16-18, a negdje i 25-30 kruna. Aprovizaciona komisija se pravdala da je bila velika potražnja za mesom i mašću, pa nije znala na koji bi način meso podijelila, te je u skladu sa Naredbom okružnog predstojnika Müllera meso prodavala. Prihodi od ove prodaje nisu nigdje navedeni, mada je jasno da su svi koji su bili u nju uključeni dosta zaradili. Iz Zagreba je u Sanski Most prokrijumčaren 1 kvintal kafe. Kotarski ured je kafu kao krijumčarenu robu prvo oduzeo/konfiskovao, a zatim dao u prodaju po cijeni 150 kruna po jednom kilogramu. Istražitelj opet nije našao zapisan trag o ogromnoj dobiti koja je tom prilikom ostvarena, niti je mogao utvrditi kako su pare razdijeljene. Kotarski predstojnik Otto Deutsch je od Ureda za promet robom u Sanskom Mostu kupio smokve po cijeni od 32 helera za jedan kilogram, a onda ih je dao u prodaju po znatno višim cijenama, a o ostvarenoj dobiti također nema traga. Voditelj istrage u Kotarskom uredu u Sanskom Mostu dalje u izvještaju navodi kako je kotarski upravitelj Deutsch zauzeo sve pozicije u gradu i mimo njega nije prolazila nikakva raspodjela hrane, odnosno njena prodaja. U periodu na koji se odnosi spomenuti izvještaj (3. februar - 29. april) u Sanskom Mostu nije bilo nikakve raspodjele hrane, iako je Vlada povremeno ponešto i slala. Sve što je pristizalo išlo je u prodaju prema slobodno formiranim cijenama u skladu sa potražnjom i kupovnom moći stanovnika, bez obzira na njihovu konfesionalnu pripadnost. Oni koji su mogli nešto kupiti, oni su i preživjeli.

¹⁷ ABH, FZMF Pr. BiH 472/1918.

Ostali su umirali ili iscrpljeni od gladi болоvali u iščekivanju kraja rata. Nakon toga, neki seljaci su se udružili i poručili vagon kukuruza iz Srema, ali im je naređeno da to mogu uraditi samo preko Ureda za raspodjelu namirnica. Svi kotarevi u Bosni i Hercegovini potraživali su petrolej za rasvjetu. U Sanskom Mostu je dijeljeno od jednog do četiri litra petroleja po kući na mjesec dana. Ostatak petroleja je predat trgovcima u slobodnu prodaju po cijeni koja je bila izuzetno visoka, a prihodi su podijeljeni između kotarskog predstojnika, voditelja Kotarskog ureda za promet namirnicama i trgovaca.

Zaključak

Ratni uvjeti nisu dozvoljavali normalan rad u poljoprivrednoj djelatnosti, pa je domaća proizvodnja znatno smanjena, ali i dopremanje hrane iz ostalih dijelova Monarhije bilo je otežano i neujednačeno. Situaciju velike nestašice hrane iskoristili su razni spekulanti koji su je prodavali po izuzetno visokim cijenama. Prisvajali su i prodavali i onu hranu koju su vlasti osiguravale putem svojih ureda za raspodjelu hrane putem racionalne raspodjele.

Većina bosanskohercegovačkih stanovnika nije mogla nabaviti hranu na "crnom tržištu", a ni država nije bila sposobna osigurati minimalno snabdjevanje, pa je mnogo stanovnika umrlo od gladi i iscrpljenosti. Na primjeru Sanskog Mosta prezentiran je veliki problem nestašice hrane tokom Prvog svjetskog rata, s akcentom na ljude koji su koristili ratnu situaciju za vlastito bogaćenje.

Izvori i literatura

Izvori

a) arhivska građa:

ABH FZMF Pr. – Arhiv Bosne i Hercegovine, Fond: Zajedničko ministarstvo financija – Odjeljenje za Bosnu i Hercegovinu, Prezidijalni spisi. 1878-1918.

b) objavljena građa:

Glasnik zakona i naredaba za 1915. godinu

Literatura

- Hauptman F. 1987. "Privreda i društvo Bosne i Hercegovine u doba austrougarske vladavine (1878-1918)". *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine*, knj. II. Sarajevo: ANU BiH Odjeljenje društvenih nauka, 99-211.
- Šehić N. 1991. *Bosna i Hercegovina 1918-1925*. Sarajevo: Institut za istoriju.

SUMMARY

SPECULATIONS WITH DISTRIBUTION OF FOOD IN SANSKI MOST

The last years of the World War I in Bosnia and Herzegovina were remembered for enormous scarceness of food and famine that was fatal for many of its inhabitants. The example of Sanski Most is illustrative of the problems relating the distribution of food through the Government's offices and decrees, which was marked by various forms of corruption, speculation and war profiteering. The story of food scarcity and speculations is told through a report made upon the investigation conducted in Sanski Most between 3 February and 1 May 1918.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Sanski Most, the World War I, Office for Food Distribution, famine, speculations.